

werden geanalyseerd in de lezingen over de universiteiten en Willem I's rol als verzamelaar van en opdrachtgever voor kunstwerken.

Tenslotte werd ook aandacht besteed aan de opstelling van bepaalde sociale groepen: de plattelandsbevolking en de adel.

Deze grote verscheidenheid van onderwerpen neemt niet weg dat de band gelegd werd met het centrale thema van het congres: de staats- en natievorming en de rol die Willem I daarbij al dan niet heeft gespeeld.

Aan de acta van het congres wordt momenteel de laatste hand gelegd.

Dirk Luyten
Aspirant NFWO-VUB

Doctorale Proefschriften – Thèses de Doctorat

Richard BOIJEN, *Taaltoestanden en taalwetgeving in het Belgische leger, 1830-1940. Kroniek van een lange lijdensweg*, K.U.L., 1991, promotor: L. Wils.

Eind oktober 1830, nog tijdens de gevechten met de Hollandse troepen, decreeteerde het Voorlopig Bewind dat het Frans de enige taal in het leger zou zijn voor de administratie, het bevel en de officierenopleiding. Pas 108 jaar later, door de taalwet van 30 juli 1938 kwam aan dit Frans overwicht wettelijk een einde.

In onze studie hebben we getracht na te gaan waarom het zo lang duurde voor die verandering er kwam en welke hierbij de rol was van de diverse politieke partijen, de regering, de drukkingsgroepen, de legerleiding en de koning.

Aan de basis van de toestand lag het zo goed als niet gecontesteerd beginsel dat eenheid van taal zou leiden tot eenheid van het land. Het leger was hierbij de uitvoerder bij uitstek. Hieruit

volgde dat het afbreken van het principe van eenheid van bevel en de oprichting van eentalige eenheden zouden leiden tot de splitsing van het leger en bijgevolg tot de splitsing van het land.

Hierbij moeten we aanstippen dat dit geen typisch Belgische toestand was. Gedurende zeer lange tijd konden de voorstanders van eentalige eenheden alleen maar naar Zwitserland verwijzen, waar in het leger meer dan één taal gebruikt werd. Ook in Canada werd lange tijd alleen het Engels gebruikt. Pas in de zeventiger jaren van deze eeuw werden de franstalige Canadezen in hun taal aangevoerd en opgeleid. Het groot verschil, en dat zou voor problemen zorgen, was dat de Vlamingen geen minderheid vormden.

Door de taalwetten op het leger van 2 juli 1913, 7 november 1928 en 30 juli 1938 zou de achterstand weggewerkt worden. Als middel om via een omweg tot Vlaamse eenheden met Vlaams bevel en Vlaams kader te komen, zetten de vlaamsgezinden zich eveneens in om de gewestelijke rekrutering te laten aanvaarden. Door dit systeem, waarbij de dienstplichtigen in eigen streek zouden blijven, moesten er noodzakelijkerwijze eentalige eenheden komen.

In de 19e eeuw was het taalprobleem in het algemeen en zeker in het leger nog een bijzaak. De legeroverheid zag wel in dat een leger met een eentalig kader en met het uitsluitend gebruik van één taal, die dan nog door de meerderheid der soldaten niet gesproken of verstaan werd, problemen moest geven. Maar veel verder gaan dan via circulaires te verklaren dat het “wenselijk” was dat het kader, en vooral dan dat der onderofficieren, aandacht aan het Nederlands zou wijden, was er niet bij. De elite, het officierenkader, bleef buiten schot. Bij de bespreking van de organieke wetten op de Militaire School van 1834 en 1888 kregen de vlaamsgezinden er slechts met veel moeite door dat “les éléments de la langue flamande” op het programma van de school kwamen.

De vlaamsgezinde druk zou sterker worden bij het begin van deze eeuw. De problematiek rond de invoering van de algemene dienstplicht en de afschaffing van het lotelingsysteem waren daar niet vreemd aan. Het was wel typerend voor hun zwakte dat de vlaamsgezinden er in 1909 niet en in 1913 slechts gedeeltelijk in slaagden een weinig aan de taaltoestand in het leger te veranderen.

Om in 1913 zijn militieontwerp in alle rust gestemd te krijgen had regeringsleider en minister van Oorlog de Broqueville een apart taalontwerp ingediend. Door behendig te manoeuvreren en met de hulp van de vlaamse liberalen was hij erin geslaagd de vlaamsgezinden met een kluitje in het riet te sturen. In de wandelgangen werd gefluisterd over het afwijzen van de Vlaamse eisen door koning Albert. De taalwet van 1913 was een vrij mager begin: officieren moesten wat Nederlands kennen, de dienstplichtigen zouden hun elementaire opleiding in hun taal krijgen en een Vlaamse onderofficiersschool werd in het vooruitzicht gesteld.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog zou het probleem brutaal op tafel gegooid worden. De legerleiding gebruikte de omstandigheden om het Vlaams feit verder te negeren en maakte zelfs geen begin met de toepassing van de taalwet. De eerste circulaire over het taalgebruik verscheen pas in januari 1916. Het ontstaan en de verspreiding van het activisme in België en Nederland maakte de overheid nog wantrouwiger tegenover de vlaamsgezinden, hetgeen bij dezen de radicalisering verder in de hand werkte, wat op haar beurt weer gevolgd werd door een strengere repressie. Het publiek afwijzen in oktober 1916 van de vernederlandsing na de oorlog van de universiteit te Gent en de verbanning van aalmoezenier Vandermeulen in de zomer van 1917, sloegen voor de frontbeweging de deur definitief dicht. Ze was, nadat stafchef Ruquoy de studiekringen verboden had, verplicht in de clandestiniteit onder te duiken. Door haar "Open Brieven" liet zij goed weten dat ze nog niet uitgeteld was.

Het aandringen van de ministers Van de Vyvere, Helleputte en Pouillet binnen de regering en van Van de Perre, Van Cauwelaert en Hoste daarbuiten, leidde slechts tot enkele vage beloften. In dat verzet tegen de vlaamsgezinde eisen stond koning Albert op de eerste rij. Door in 1917 zijn vertrouwensmannen de generaals Ruquoy en De Ceuninck tot resp. stafchef en minister van Oorlog aan te stellen was hij wel degelijk de feitelijke machthebber in het leger. Onder geen beding mochten de officieren en de wallinganten misnoegd worden. De mooie woorden van de Broqueville waren ook weinig meer dan oogverblindend. Pas nadat de activisten de

zelfstandigheid van Vlaanderen uitgeroepen hadden, realiseerden de overheid en de koning zich, na bijna vier jaar oorlog, dat er een probleem was!

Die afwijzende houding zou verstrekkende gevolgen hebben. Van Cauwelaert, die omwille van de overheidsonwil de fronters niets concreets kon aanbieden, verloor zijn greep op die groep zodat er een niet meer te lijmen breuk tussen de vlaamsgezinden ontstond. Maar ook tussen een aantal flaminganten en België zou een kloof groeien.

Na de oorlog kwam er van de vage regeringsbeloften aanvaankelijk niets in huis. De vlaamsgezinden en het minimumprogramma werden bij de regeringsvorming te Loppem genegeerd, de franstalige universiteit van Gent werd snel heropend en de interpellatie van de drie Van's in mei 1919 afgewezen.

Ook op legervlak was men niet wijzer geworden. Het taalontwerp dat minister van Oorlog Devèze in 1922, in het kader van zijn ambitieus plan tot reorganisatie van het leger, indiende was gebaseerd op een sterk verscherpte tweetaligheid. Tegen de voorgestelde taalexamens stak in wallingantische, maar ook in militaire kringen een hevige storm van protest op. Bij de vlaamsgezinde katholieken ging Van Cauwelaert in het verzet, maar hij moest het afleggen tegen het gematigde, terug ministeriabel geworden trio Van de Vyvere, Pouillet en Helleputte. Hij werd in de minderheid gesteld en nam ontslag als voorzitter van de Katholieke Vlaamse Kamergroep, die uiteen viel.

De taalwet kwam echter niet op de parlementaire agenda. Wegens het fel verzet tegen zijn legerplannen had Devèze ontslag genomen. Zijn militiewet voorzag wel een vorm van gewestelijke rekrutering, maar bepaalde tegelijkertijd dat de eenheden gemengd moesten blijven. Devèze's opvolger, Forthomme, ging in 1924 over tot een experiment met eentalige groepen, maar dat diende alleen maar om tijd te winnen en om aan te tonen dat het zo niet ging.

De legerreorganisatie zou er dan komen onder de katholiek-liberale regering Jaspar. De taalwet van 7 november 1928 voorzag eindelijk Vlaamse compagnies, die tot bataljons moesten samengevoegd worden telkens het aantal dat toeliet. Door te aanvaarden dat

de volledige opleiding, waaronder ook het bevel viel, moest gebeuren in de taal van de soldaat, werd het heilige principe van eenheid van bevel in feite doorbroken.

De wet bleef ontoereikend. Dat zag zelfs de Generale Staf in: met grotere taaleenheden zou het beter gaan, maar dan zou het land in gevaar komen. Hierbij werd gretig naar het activisme en de frontbeweging gewezen om de onbetrouwbaarheid van de Vlamingen aan te tonen.

Vooraf *De Standaard*, en later *Nieuw Vlaanderen* en *Elckerlyc* zouden blijven aandringen op een herziening van de wet. Belangrijke argumenten vonden de vlaamsgezinden in de gepubliceerde cijfers van de taalkeuze der dienstplichtigen. Hieruit concludeerden zij dat er in Vlaanderen eigenlijk geen echte taalminderheid was, die beschermd diende te worden: geen 8% van de dienstplichtigen van 1930 kozen in Vlaanderen voor de Franse taalrol. Daarnaast lag de Vlaamse aanwezigheid in het arrondissement Brussel hoger dan gevreesd werd. Het was echter wachten op een gunstige gelegenheid om de eisen in een taalwet om te zetten.

Die gelegenheid kwam er einde 1936 bij het afkondigen van de Belgische onafhankelijkheidspolitiek. Een gevolg van die nieuwe politiek was dat het leger versterkt diende te worden en hiervoor was de steun van de katholieke vlaamsgezinden nodig. Om die te verkrijgen diende er een nieuwe taalwet op het leger te komen. In december van dat jaar legde de regering een ontwerp neer.

Het was echter niet veel meer dan het herkauwen van de wet van 1928. Met de steun van de Vlaams-nationalisten en zich baserend op een degelijk werkstuk van het Katholiek Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond konden de vlaamsgezinde katholieken in de commissie het ontwerp sterk amenderen en een akkoord bereiken met de wallinganten. Hoeksteen was het proportionaliteitsbeginsel: in de te splitsen Militaire School zouden in elke afdeling slechts zoveel kandidaten aangenomen worden als nodig waren voor de eentalige eenheden. Volgens de commissie konden die eentalige eenheden zelfs tot divisies gaan. Om tegemoet te komen aan de Walen werden de taalexamens afgezwakt en werd aanvaard dat

lagere officieren hun carrière konden maken in de eenheden van hun taalkeuze.

In de Kamer zou het echter snel mislopen. De minister van Landsverdediging, generaal Denis, hield met de steun van de socialisten de boot af en deed het broze akkoord tussen flaminganten en wallinganten afspringen. Het was Van Cauwelaert die, door op tafel te kloppen bij Denis, Van Zeeland en Spaak, na lange parlementaire strijd, waarbij het ontwerp tweemaal naar de commissie werd teruggezonden, het zo belangrijke proportionaliteitsbeginsel aanvaard kreeg. Hij moest er echter mee instemmen dat zolang er niet voldoende Vlaamse kandidaten waren – en het zag er naar uit dat dat nog niet voor morgen was – het tekort in de Vlaamse eenheden opgevuld zou worden door officieren, die in de Franse afdeling opgeleid waren.

De taalwet werd in het Vlaamse landsgedeelte goed ontvangen. Bij de wallinganten en unitaristen was dat veel minder. Een ontgoochelde Franse militaire attaché schreef: “La Belgique a été dominée pendant 100 ans par les Wallons. Elle le sera désormais par les Flamands. La roue à tournée”. Dat was wel voorbarig. Langs Vlaamse zijde was er nog niet veel enthousiasme te zien om naar de Militaire School te gaan. Het antimilitarisme, dat bij velen in feite een anti-Belgicisme was, leefde nog sterk. Maar ook de overheid deed niets om het Vlaams wantrouwen weg te nemen. Zoals in augustus 1914 maakte ze nu ook van de omstandigheden gebruik om onder het mom van *Salus Patriae*, *Suprema Lex* de wet niet toe te passen.

In de strijd om eentalige eenheden stonden de vlaamsgezinde katholieken er in feite alleen voor. Slechts bij het tot stand komen van de taalwet van 1938 konden zij op een positieve inbreng van de Vlaams-nationalisten rekenen. Dat was zeker niet het geval geweest in 1928. Toen gaven zij de indruk alleen maar Van Cauwelaert in het nauw te willen brengen. Langs Vlaams-liberale kant was het meer dan stil en steun van de Vlaamse socialisten was er evenmin. In 1928 hadden zij veel geroepen en tijdens het debat in de Kamer amendementen naar voren gebracht, maar die hadden geen ander doel dan de meerderheid te doen springen. Daar waar het had

moeten gebeuren, gebeurde het niet. In de gemengde legercommissie (waarvoor zij bedankt hadden), en in de centrale commissie (waar Kamiel Huysmans maar aanwezig was op één bespreking van het klein tiental dat aan het taalontwerp gewijd was) hadden zij het laten afweten en aldus toegelaten dat hun Waalse partijgenoten stokken in de wielen staken. Bij de bespreking van de wet van 1938 hadden zij bij de eerste belangrijke stemming resoluut de zijde van Denis gekozen en aldus het commissiewerk in gevaar gebracht.

In het verzet tegen de Vlaamse eisen betreffende het leger speelde koning Albert, ondanks zijn zalvende woorden, een niet te onderschatten rol. Alhoewel hij tijdens de Eerste Wereldoorlog de indruk gaf zich na de vijandelijkheden niet meer te verzetten, zou hij blijven druk uitoefenen op de regeringen om de Vlaamse eisen af te wijzen. De legerleiding zat op dezelfde golflengte en leed, zoals de vorst en vele anderen, aan een frontbewegingssyndroom. Evenals de twee belangrijkste ministers van Landsverdediging, de Broqueville en Devèze, gebruikten zij het alibi van 's lands eenheid om de bevoorrechte positie van het Frans te vrijwaren.

De vrees dat de splitsing van het leger de splitsing van het land zou meebrengen werd aanvankelijk ook gedeeld door een aantal flaminganten. Ook bij de wallinganten was hieromtrent geen eensgezindheid. Het leidde zelfs tot een breuk in de *Assemblée Wallonne*, waar de federalisten en separatisten zich van de unitaristen afscheurden en de *Ligue d'Action Wallonne* vormden. Eensgezindheid was er bij de wallinganten van alle strekking en ook bij de militairen om de taalexamen af te wijzen. Daarbij konden zij ook niet aanvaarden dat (in Vlaanderen dan) de streektaal de moedertaal was. De Franse taal minderheid in Vlaanderen moest beschermd worden.

Het verzet tegen de taalwetgeving in het leger was zeer groot. Bij de andere taalwetten ging het ook om gelijkschakeling, maar eerder om een principiële, waarbij de tweetaligheid in Wallonië beperkt bleef. Bij de taalwet van 1938 was het anders: wilde een Waal officier worden dan diende hij Nederlands te kennen, ook wanneer hij heel zijn leven in Wallonië bleef. De tweetaligheid in één richting was hierdoor voorbij.

Dat verzet bleek ook uit het stemgedrag. Bij de andere taalwetten was de discrepantie tussen de Vlaamse en franstalige voorstemmers niet groter dan 10%. Bij de taalwet op het leger van 1938 was die echter zeer groot: 95% van de Vlaamse parlementsleden stemden voor tegen slechts 32% van de Waalse en 64% van de Brusselse.

Deze cijfers, gevoegd bij dat hardnekkig verzet tegen de taalexamens, tonen aan dat het zich verschuilen achter 's lands eenheid slechts een egoïstische reflex was om de eigen machtspositie te behouden. De taalwet van 1938 betekende de feitelijke gelijkstelling tussen de Vlamingen en de Walen en tussen het Nederlands en het Frans. Dit verklaart o.i. dan ook, waarom het zo lang duurde voor die wetgeving er kwam.

Georgi VERBEECK, *Historiografie en politieke cultuur. 'De weg naar het fascisme' in het DDR-geschiedenisbeeld. Een vergelijkend perspectief*, KUL, 24 april 1991, Promotor: R. De Schryver.

Voorliggend proefschrift biedt een historiografie-kritische analyse van de wijze waarop een centraal probleem uit de Duitse en Europese contemporaine geschiedenis in beeld wordt gebracht, met name de ontstaans- en ontwikkelingsvoorwaarden van het fascisme op Duitse bodem (cf.: 'der Weg der Deutschen in den Nationalsozialismus'). Als zodanig is de vraagstelling nauw verbonden met de these van de 'deutscher Sonderweg', zonder deze evenwel in al haar aspecten te onderschrijven. Het interpretatiemodel dat door de geschiedeniswetenschap in de voormalige DDR werd gehanteerd, dient hierbij als uitgangs- en vergelijkingspunt. Beoogd wordt minder een doorlichting van een wetenschapspraktijk of historische infrastructuur, dan wel een inhoudelijke analyse van een geschiedenisbeeld met zijn politiek-ideologische connotatie.

In de opbouw van de studie vallen chronologische en thematische afbakening grotendeels samen. *Hoofdstuk 1* behandelt de ontstaans- en ontwikkelingsvoorwaarden van het fascisme binnen het kader van de burgerlijke maatschappij vanaf het midden van de 19e eeuw. Aan